

CELJSKA DVORIŠČA

Konservatorski vidik

Zgodovinski razvoj nam pove, da je Celje eno izmed starejših mest na Slovenskem, ki je kontinuirano naseljeno skoraj tri tisoč let. Njegov razvoj je povezan s tremi vidnejšimi zgodovinskimi obdobji, v katerih je mesto doživelo močan gospodarski in kulturni vzpon ter si pridobilo moč in veljavo:

- obdobje rimskega imperija;
- obdobje srednjega veka z vladavino celjskih grofov;
- obdobje industrializacije z izgradnjo južne železnice leta 1847.

Velik razvoj pa je mesto doživelo po drugi svetovni vojni, ko se je na njegovo obrobje naselila industrija in so v sedemdesetih letih 20. stoletja začela na obrobju nastajati stanovanjska območja (Hudinja, Gaberje, Lava). V današnjem času pa na mesto in njegov razvoj vpliva selitev trgovskega območja na severni del do avtoceste.

Vsako mesto ali naselje ima v svoji zasnovi prostor, ki ga imenujemo odprt prostor. Pod tem pojmom razumemo vse tiste nepozidane površine, ki funkcionalno dopolnjujejo objekte, vse komunikacije, ki objekte med seboj povezujejo, ločijo ali pa imajo funkcijo, ki je lastna njim samim – zato jih imenujemo in definiramo kot odprt prostor. Odprt prostor v urbanem ambientu je vedno namensko določen in oblikovan; to so javne, poljavne in zelene površine; ulice, trgi, dvorišča, vrtovi, parki in druge zelene površine (obale rek, zelenice ob cestah, parkirnih površinah, itd.) (Kocuvan Polutnik 1988: 90).

Na primeru Celja je razvidno, da je stari del mesta z vidika parcelacije ohranil svojo srednjeveško zasnovo ter da so bila v 17. stoletju notranja dvorišča, ki so bila predmet etnološke raziskave, že oblikovana. Dokončno podoba pa je stari del mesta dobil v drugi polovici 19. stoletja, ko so bili izoblikovani mestni kareji. Na primeru Franciscejskega katastra iz leta 1825¹ so razvidne zelene površine v mestnem jedru.

Z vidika spomeniškovarstvenega prostorskega načrtovanja so bile v Celju narejene naslednje študije:

- leta 1968, ko je Zavod za spomeniško varstvo pripravil Spomeniškovarstveni red za staro mestno jedro Celje (arhiv ZVKDS, NC14/68). Za posamezne stavbe (npr. Tomšičev trg 17, 18, Zidanškova 19) in kareje (Prešernova–Savinova–Linhartova–Stanetova) pa so bila izdelana spomeniškovarstvena izhodišča;
- leta 1981 je bil izdelan elaborat Spomeniškovarstvena izhodišča za ureditveni načrt Celje (arhiv ZVKDS, NC87/81, I, II);
- leta 1983 je Razvojni center Celje izdelal Zazidalni načrt prenove starega mestnega jedra Celje;

- leta 1988 pa je bila narejena Zgodovinska analiza odprtih površin (dvorišč in vrtov) v starem mestnem jedru Celje (arhiv ZVKDS, NC 252/88);
- staro mestno jedro Celja (EŠD 55) je varovano z Odlokom o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Celje (Ur. l. RS, št. 28/86-1364).

Z zgodovinskega in urbanističnega vidika se je z odprtim prostorom v Celju ukvarjalo kar nekaj avtorjev. Konkreten začetek prenove mestnega jedra pa je bila sredi osemdesetih let 20. stoletja uvedba peš cone v starem mestnem jedru, ki je v začetku pomenila olajšanje in boljše kakovost življenja meščanov, dolgoročno pa je za seboj potegnila težavo s pomanjkanjem parkirnih prostorov.

Za temeljno literaturo etnološke raziskovalne delavnice o celjskih dvoriščih smo izbrali deli Alenke Kocuvan Polutnik (1988: 73–141) in Branke Primc (1986: 209–228), ki sta se sredi osemdesetih let 20. stoletja intenzivno ukvarjali s starim mestnim jedrom Celja. Namen etnološke raziskovalne delavnice je bil primerjati načrtovane urbanistične načrte iz leta 1988 s sedanjim stanjem. Raziskovalna skupina je bila razdeljena na podskupine, ki so obdelale tri kareje.

Načrt prenove v nalogi Dvorišča in vrtovi v starem mestnem jedru Celje iz leta 1988 je pokazal, da je v starem mestnem jedru dovolj prostih površin, ki bi s primerno ureditvijo nudile stanovalcem optimalno zadovoljevanje potreb. Opazen je bil trend postavljanja otroških igrišč in prostora za druženje, premalo pozornosti pa je bilo posvečeno parkiriščem. Razvoj je po 20. letih po načrtu prenove šel svojo pot. Povečalo se je število avtomobilov, spremenila pa sta se starostna struktura prebivalcev in način življenja. Največja težava in potreba v sedanjem času so parkirni prostori, ki so zasedli skoraj vsa mogoča dvorišča. Staro mestno jedro je še vedno zaprto za promet, z izjemo oskrbovanja trgovin in lokalov v jutranjih urah. Vedno več je tudi »ramp« – preprek, ki onemogočajo parkiranje nestanovalcem oziroma neuporabnikom lokalov. Žal smo tudi ugotovili, da se še tako majhna dvorišča počasi spreminjajo v parkirišča.

Danes zaradi upadanja števila otrok in spremenjenega načina življenja otroška igrišča obstajajo le še na dveh vrtčevskih lokacijah. Vzpodbudno pa je, da bodo novo otroško igrišče uredili ob župnišču sv. Danijela. Zanimiva je bila ugotovitev, da v nekaterih ulicah (posebej izstopa Gosposka) stanovalci zaklepajo ulična vrata, ključke vseh vrat ima le poštar. Ugotovili smo tudi, da so zaklenjena dvorišča bolj čista in urejena od nezaklenjenih.

Etnološka raziskovalna delavnica o celjskih dvoriščih je po dvajsetih letih primerna podlaga za nadaljnje študije in načrte v zvezi z razvojem starega mestnega jedra Celje, saj je jasno,

¹ <http://www.arhiv/kataster AS177, C563 A01>.

* Božena Hostnik, univ. dipl. etnol., konservatorska svetovalka, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Celje. 3000 Celje, Glavni trg 1, E-naslov: bozena.hostnik@zvkd.si

Franciscejski kataster za Štajersko, 1825, mesto Celje.
Vir: http://www.arhiv/kataster/AS177_C563_A01

da bi v Celju potrebovali urbanistični načrt, prilagojen sedanjemu načinu življenja. Ugotovitve na delavnici sodelujočih študentk, ki so predstavljene v prispevku, je, da je bil projekt prenove leta 1988 dobro zastavljen, vendar zaradi prehitrega družbenega razvoja neizpeljan.

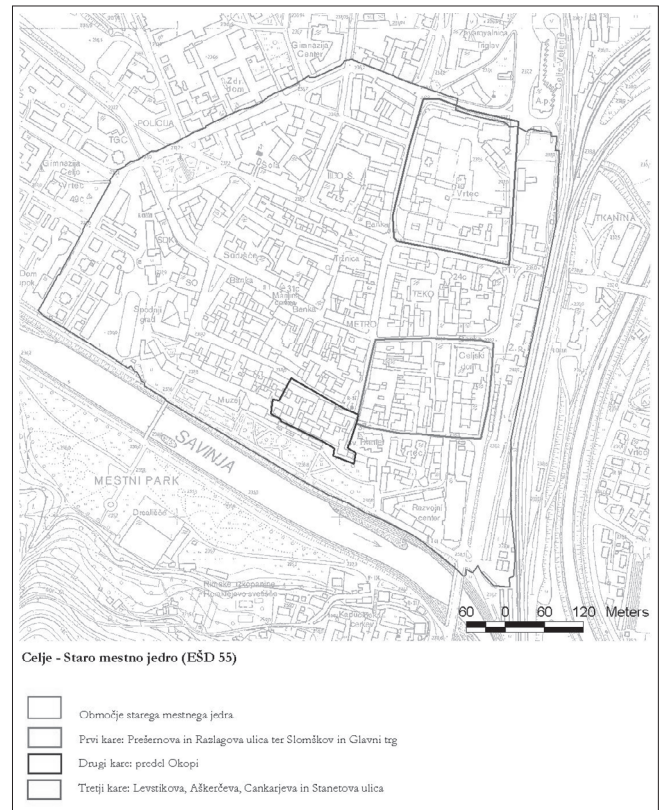
Literatura

CVELBAR, Bojan: Posestne razmere celjskih meščanov v luči Franciscejskega katastra 1825/26. V: Marija Počivavšek (ur.), *Iz zgodovine Celja*. Celje: Muzej novejšje zgodovine 1996 (Odsevi preteklosti; 1,2), 107–184.

CURK, Jože: Celje – Urbanistično gradbeni zgodovinski oris. V: *Celjski zbornik*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje, 1963.

CURK, Jože: Slovenještajerski trgi in mesta v 19. stol. *ČZN* 1979, 225–231.

FRANC, Božena: Tomšičev trg v Celju – etnološki prispevek k raziskovanju starih mestnih jedr. Diplomsko naloga na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 1988.

Celje z razdeljenimi kareji.
Vir: TTN 1: 5000, Celje 40, GURS 2008

KOCUVAN POLUTNIK, Alenka: Dvorišča in vrtovi starega mestnega jedra Celje. V: Gustav Grobelnik (ur.), *Celjski zbornik*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje, 1988, 65–73.

OROŽEN, Janko: Posestna in gradbena zgodovina Celja. *Bilten* št. 7–11, 1957.

PRIMC, Branka: Zgodovinska analiza odprtih površin (dvorišč in vrtov) v Celju. V: Gustav Grobelnik (ur.), *Celjski zbornik*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje, 1986, 209–228.